

HARBIY DIDAKTIKA VA HARBIY XIZMATCHILAR TA'LIMI

Raximov Farrux Boltayevich

Buxoro davlat pedagogika instituti

Harbiy ta'lim fakulteti maxsus tayyorgarlik sikli
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada harbiy didaktika va uning qo'shinlarni tayyorlashdagi o'rni, ta'lim jarayonida ofiserning harbiy pedagog sifatidagi o'rni va harbiy xizmatchilar ta'limi hamda harbiy xizmatchilar ta'limi jarayonining asosiy printsiplari keng yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Ta'limning tashkiliy shakllari; o'quv-reja, xizmat-rejali tashkiliy shakl, darsdan tashqari mashg'ulot. Ta'limning faol metodlari; ta'limning o'yinsiz shakl va metodlari; ta'limning o'yinli shakl va metodlari.

ABSTRACT

In this article, military didactics and its role in the training of troops, the role of an officer as a military pedagogue in the educational process, and the main principles of the education of servicemen and the process of education of servicemen are widely covered.

Keywords: Organizational forms of education; educational plan, organizational form with service plan, extracurricular activities. Active methods of education; non-game forms and methods of education; game forms and methods of education.

АННОТАЦИЯ

В данной статье широко освещается военная дидактика и ее роль в обучении войск, роль офицера как военного педагога в образовательном процессе, основные принципы воспитания военнослужащих и процесс воспитания военнослужащих.

Ключевые слова: организационные формы обучения; учебный план, организационная форма с планом обслуживания, внеучебная деятельность. Активные методы обучения; неигровые формы и методы обучения; игровые формы и методы обучения.

Didaktika – pedagogikaning mustaqil tarmog'i. Ta'lim – tarbiya nazariyasi, ya'ni maqsadlari, mazmuni, qonuniyatlari, tamoyillarini ishlab chiqish bilan shug'ullanadi.

Didaktika pedagogikada ta'lim jarayonining umumiy qonuniyatlarini o'rganuvchi qismdir.

Didaktika grekcha so'z bo'lib, "didasko" – o'qitish, "didaskol" – o'rgatuvchi degan so'zlardan kelib chiqqan.

"Didaktika"ning so'zma – so'z tarjimasini ta'lim nazariyasini anglatadi.

Bu atamani nemis pedagogi V. Ratke (1571-1635) fanga kiritgan. Didaktika nomi ostida nazariy va metodologik asoslarini tadqiq qiladigan ilmiy fanni tushundi. Didaktikaning fundamental ilmiy asoslari ilk bor Y. A. Komenskiy (1592 - 1670) tomonidan ishlab chiqilgan. U 1657 yilda u chex tilida "Buyuk didaktika" asarini yozdi. Didaktika nomi ostida Komenskiy "Hammani hamma narsaga o'rgatish san'ati", deb tushundi. Didaktikaning mohiyatini ishlab chiqishda G. Pestalossi, I. Gerbart, K.D. Ushinskiy, V. Ostrogorskiy, P. Kapterev kabi mashhur olimlar katta hissa qo'shishdi. Bu yo'nalishda didaktlar Yu.K. Babanskiy, N. Gruzdev, M. Danilov, B. Esipov, L. Zankov, M. Skatkin kabilar ham ancha ishlarni amalga oshirishdi.

Didaktika pedagogikaning "Nima uchun o'qitish kerak", "Nimani o'qitish kerak", "Qanday o'qitish kerak", "Qanday hajmda o'qitish kerak", "Kimlarni o'qitish kerak", "Qaerda o'qitish kerak", "Nimadan foydalanib o'qitish kerak" kabi savollariga javob izlaydi.

Umumiy didaktika o'z navbatida ayrim fanlarga oid usullar bilan juda mustahkam bog'langan bo'lib, ularga oid ma'lumotlariga tayanib o'qitishning umumiy qonuniyatlarini ochib beradi va ayni vaqtda har bir o'quv fanini o'qitish usullari uchun umumiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Didaktika o'z oldiga o'qitishning o'quvchilarni har tomonlama tarbiyalash maqsadlariga javob beruvchi umumiy qonuniyatlarni bilib olish vazifasini qo'yadi.

Didaktikada ta'limni tashkil etishning umumiy masalalari, o'qitish jarayonining mohiyati, ta'limning mazmuni, o'qitish qonuniyatlari, o'qitish tamoyillari, metodlari, uning tashkiliy shakllari yoritiladi.

O'qitish jarayoni pedagogning o'rgatuvchilik faoliyatini va ta'lim oluvchilarning maxsus tashkil etilgan bilish faoliyatini o'z ichiga oladi. Shu o'rinda bu jarayonlarning tahliliga e'tibor qarataylik. Ta'limda o'qituvchining boshqaruvchilik roli o'z kasbining ijtimoiy asoslaridan kelib chiqib, ajdodlarining boy tajribasini, insoniyatning asrlar davomidagi bilish, mehnat, muloqot, umumiy aloqalar, estetik hamda axloqiy qarashlar jarayonida qo'lga kiritgan yutuqlarni egallashni shart qilib qo'yadi.

Didaktika va metodika mustahkam aloqa hamda o'zaro bog'liqlikda joylashadi. Didaktika o'qitishning umumiy qonuniyatlarini o'rganadi. Aniq bir predmetni o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari xususiy metodikalarda ishlab chiqiladi.

Xususiy didaktika – muayyan o'quv fanlarini o'qitish qonuniyatlari, usullari, vositalari, shakllari va yo'llarini o'rgatuvchi metodika (tadris) fanlari ham pedagogika

fanlari turkumining asosiy sohalaridan biri bo‘lib hisoblanadi. U umumiy didaktika yutuqlari asosida rivojlanadi va uning nazariy umumlashmalariga asoslangan holdagina takomillashib boradi. Muayyan bir fanga tadbiq etilgan didaktik qonuniyatlar, o‘sha predmetning umumiy jihatlarini qonunlashtiradi va ularda o‘qitishning universal jihatlarini namoyon bo‘ladi.

Harbiy didaktika va uning qo‘shinlarni tayyorlashdagi o‘rni

Harbiy didaktika askarlarga ta‘lim berish jarayonining pedagogik mohiyatini Harbiy pedagogikaning muhim tarkibiy qismi bo‘lgan Harbiy didaktika o‘rganadi. Askarlar ta‘limi jarayonining qonuniyatlarini tadqiq etar ekan, didaktika uning prinsiplari, shakl va metodlari, moddiy-texnikaviy vositalari va shu kabilarni belgilaydi. Sanab o‘tilgan vazifalarni hal etish davomida harbiy didaktika askarlar ta‘limi jarayonining metodik tizimida o‘z aksini topuvchi nazariy modelini tuzadi. Shaxsiy tarkib ta‘limining aniq (xususiy) metodikasi sifatida harbiy didaktika unga qo‘yiladigan talablarni belgilab beradi.

Harbiy faoliyat o‘zining maqsadi va tabiatiga ko‘ra harbiy xizmatchilardan uzluksiz, aniq tizim asosidagi tayyorgarlikni talab qiladi. Shuning uchun ham o‘z harbiy mutaxassisligini chuqur egallash, o‘zining bilimlari, ko‘nikmalari va malakalarini, mahoratini tinmay takomillashtirib borish har bir harbiy xizmatchining muqaddas burchi sanaladi.

Askarlar ta‘limi jarayonining mohiyatini, mazmunini, metodikasini va uni tashkil etish yo‘llarini Harbiy pedagogikaning tarkibiy qismi bo‘lgan Harbiy didaktika (yunon tilida “didasko” - o‘qitaman) o‘rganadi. Askarlarga ta‘lim berish jarayonini tadqiq qilar ekan, Harbiy didaktika ta‘lim qonuniyatlari va prinsiplarini o‘rganadi, turli shakl va metodlarni, usul va vositalarni samarali qo‘llash shartlarini asoslab beradi. Shu bilan birga u askarlar ta‘limi mazmunini, uni tashkil etishni va metodikasini bashorat qiladi va takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar beradi.

Askarlar ta‘limining Harbiy didaktikada yoritiladigan umumiy qonuniyatlari turli o‘quv fanlarini o‘rganish jarayonida o‘ziga xos tarzda namoyon bo‘ladi. Bu o‘ziga xoslikni xususiy metodikalar o‘rganadi. Masalan: ijtimoiy-siyosiy tayyorgarlik, taktika, jismoniy tayyorgarlik, texnik tayyorgarlik metodikasi va boshkalar. Askarlar ta‘limining umumiy nazariyasi sifatida Harbiy didaktika metodikalar o‘rtasidagi aloqadorlikni va turli pedagogik vazifalarni hal qilishda yagona yondashuvni ta‘minlaydi. Harbiy didaktika xususiy metodikalarga tayanadi, ular to‘g‘risidagi ma‘lumotlar bilan boyib boradi va shu bilan birga ta‘lim jarayonining mohiyatiga chuqur kirib boradi.

Harbiy didaktika askarlar ta‘limini murakkab ijtimoiy-pedagogik jarayon sifatida o‘rganadi va bu jarayonning quyidagi asosiy funksiyalarini belgilaydi: ta‘limiy

(askarlarni bilim, ko'nikma va malakalar bilan kurollantirish); tarbiyaviy (askarlarda o'z Vatani qurallari himoyachisi uchun zarur shaxsiy xislatlarni tarbiyalash).

Ta'lim jarayonida ofiserning harbiy pedagog sifatidagi o'rni

Harbiy-pedagogik jarayonning mazmuni shuningdek mamlakatning iqtisodiy salohiyati, ishlab chiqarish kuchlarining rivojlanish darajasiga ham bog'liqdir. Mamlakat iqtisodi qanchalik taraqqiy etgan bo'lsa, Qurallari Kuchlar moddiy-texnik asosi ham shunchalik rivojlanadi, zamonaviy qurollar-yarog', texnika bilan ta'minlanganlik darajasi ortadi. Harbiy-texnik omil ta'siri ostida ta'lim va tarbiyaning mazmuni, shakl va metodlari o'zgarib, takomillashib boradi.

Harbiy-pedagogik jarayon o'zining ma'lum tizimiga ega. Odatda, u ikki bosqichga, ya'ni askarlarning yakka tayyorgarligi va bo'linmalar tayyorgarligiga bo'linadi va bu ikki bosqich o'zaro uzviy bog'liq bo'ladi. Harbiy-pedagogik jarayonning xususiyatlaridan yana biri shuki, u rejadagi mashg'ulotlardan tashqari, qo'shin xizmati, komandirlar (boshliqlar) tomonidan shaxsiy tarkib bilan o'tkaziladigan tarbiyaviy tadbirlarni ham o'z ichiga oladi.

Shunday qilib, harbiy-pedagogik jarayon – o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan murakkab, ko'p qirrali, rivojlanuvchan jarayon bo'lib, u askarlarni va bo'linmalarni Vatanni qurallari himoya qilish, hozirgi zamon urushi sharoitida jangovar harakatlarni muvaffaqiyatli olib borishga tayyorlash bilan bog'liq aniq vazifalarni hal qilishga qaratilgan.

Harbiy-pedagogik jarayonning xususiyatlari yana quyidagilar bilan ifodalanadi:

Harbiy mehnat, harbiy mahoratni sabot bilan egallash, Vatanni himoya qilish har bir harbiy xizmatchining xizmat burchidir. Bu O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasida, "Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to'g'risida"gi Qonunda, Vatanga qasamyodda va umumharbiy nizomlarda qonuniy asosda belgilab qo'yilgan.

Vatanga qasamyod va nizomlar talablariga ko'ra, askar o'z mehnati sifati uchun qonuniy asosda javobgardir. Harbiy mutaxassislikni egallashga, o'z xizmat vazifalarini bajarishga nisbatan mas'uliyasiz munosabat Vatani oldidagi o'z burchini bajarishdan bo'yin tovlash sifatida baholanishi mumkin.

Harbiy-pedagogik jarayonning muhim xususiyatlaridan yana biri shundan iboratki, askarlar egallaydigan bilim, ko'nikma va malakalar, nazariy bilim, tushunchalar va qoidalar tizimi ularning kundalik xizmat faoliyati uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Boshqacha aytganda, harbiy-pedagogik jarayon askarlarning xizmat faoliyati bilan chambarchas bog'liq ravishda amalga oshiriladi va yaqqol ko'rinib turuvchi amaliy mazmunga ega bo'ladi. Askar mashg'ulotlar jarayonida egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini jangovar navbatchilikni o'tash, turli xizmat vazifalarini bajarish vaqtida qo'llaydi. Bu, albatta, bir tomondan bilim, ko'nikma va

malakalarning puxta bo'lishini talab qilsa, boshqa tomondan ularning mustahkamlanishiga yordam beradi.

Harbiy-pedagogik jarayonning xizmat faoliyati bilan bog'liqligi, uning qism va bo'linmalar jangovar tayyorgarligiga putur etkazmagan holda oqilona tashkil etishni taqozo etadi. Demak, harbiy-pedagogik jarayon qo'shinlarning doimiy jangovar tayyorgarligi sharoitida amalga oshiriladi va uni ta'minlashga qaratilgan bo'ladi. Harbiy-pedagogik jarayonning yana bir muhim xususiyati shundan iboratki, ta'lim-tarbiya jarayoni askardan tobora ko'proq aqliy, jismoniy va ruhiy zo'riqishni talab qilmoqda. Bu zamonaviy harbiy texnika va qurol-yarog'larning murakablashib borishi, xizmat muddatining qisqarishi, jahondagi harbiy-siyosiy vaziyatning keskinlashib borayotganligi bilan ifodalanadi.

Harbiy-pedagogik jarayonning o'ziga xos xususiyati bo'linmada xizmat qilayotgan harbiy xizmatchilarning turli bilim va umumta'lim tayyorgarlik darajasiga ega ekanligi bilan ham ifodalanadi. Chunki bir bo'linmada oliy, o'rta-maxsus, o'rta va hatto tugallanmagan o'rta ma'lumotli askarlar xizmat qilishi va ta'lim olishi mumkin. Askarlarning umumta'lim darajasidagi bunday tafovut ta'lim jarayonini tashkil etishda ko'proq yakka tartibda yondashishni, alohida ta'lim dasturlarini ishlab chiqishni taqozo qiladi.

Harbiy xizmatchilar ta'limi jarayonining asosiy printsiplari.

Ta'lim printsiplari yoki **didaktik printsiplar** deb harbiy-pedagogik jarayonning asosiy qonuniyatlarini aks ettiruvchi pedagogik qoidalar tushuniladi va ular ta'lim oluvchilarni bilim, ko'nikma va malakalar bilan qurollantirish bo'yicha ta'lim beruvchining faoliyatini belgilaydi. Bu printsiplarda ta'lim jarayoni qonuniyatlarining, uning mantiqi va qarama-qarshiliklarining talablari aks etadi.

Har bir prinsip ta'lim jarayonining alohida tomonlarini, ularning aniq talablarini yoritib beruvchi qoidalarini o'z ichiga oladi va ularning qo'llanilishi ta'lim beruvchining ta'lim-tarbiya jarayoniga bo'lgan umumiy munosabatini belgilaydi.

Ta'lim printsiplari quyidagilardan iborat:

Ta'limning ilmiyligi prinsipi.

Bo'linmadagi ta'lim-tarbiya jarayoni Qurolli Kuchlarni doimo jangovar shay holatda saqlashga va uning jangovar qudratini yanada oshirishga qaratilishi lozim. Xuddi ana shu maqsadlarda ta'lim beruvchilar o'z bo'ysunuvchilarini qurollantiradigan bilimlar haqqoniy bo'lishi, fan va texnikaning so'nggi yutuqlariga muvofiq kelishi, jangovar va ijtimoiy-siyosiy tayyorgarlik esa ilmiy asosda, harbiy psixologiya va pedagogika fanining, harbiy ta'lim jarayonida o'rganilayotgan fanlarni o'qitish metodikalarining talablari va ko'rsatmalari asosida tashkil etishi lozim.

Fan va texnika doimo taraqqiy etib boradi. Yangi qurol-yarog' va jangovar texnikalar yaratilmoqda, jang harakatlarini olib borish taktikasi, shakllari va metodlari

takomillashib bormoqda. Bu esa o'z navbatida ta'limning yangi usul va vositalarini qo'llashni talab qilmoqda. Shuning uchun ham ta'lim jarayoniga fan-texnikaning eng so'nggi yutuqlarini joriy qilish asosida bo'linmalarining jangovar salohiyatini doimo oshirib borish va doimiy jangovar shayligini ta'minlash – ta'limning ilmiyligi prinsipining asosiy talabidir.

Aytilganlardan kelib chiqib, ta'limning ilmiyligi prinsipiga qo'yiladigan asosiy talablarni quyidagicha ko'rsatish mumkin:

- bilimlar, faktlarning haqqoniyligi;
- ta'lim oluvchilar egallaydigan bilimlarning hozirgi zamon fani, texnikasi, pedagogikasi, psixologiyasi yutuqlari bilan mosligi;
- ta'lim shakllari va metodlarining zamonaviy fan yutuqlariga muvofiqligi.

Qo'shirlarni jangda zarur harakatlarga o'rgatish prinsipi.

Qo'shirlarni jangda zarur harakatlarga o'rgatish prinsipi askarlarning ta'limi jarayonini mamlakatimiz Mudofaa doktrinasini va harbiy fan ko'rsatmalari asosida, harbiy nizomlar talablari asosida tashkil etishni ko'zda tutadi.

Hozirgi zamon urushining xususiyatlaridan, turli mintaqalardagi, xususan mamlakatimiz hududiga qurolli tajovuz qilishga uringan terroristik guruhlar bilan bo'lgan jangovar harakatlar tajribasidan kelib chiqib qo'shirlarning tayyorgarligini amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Qo'shirlarni jangda zarur harakatlarga o'rgatish prinsipining asosiy talablari quyidagilardan iborat:

- harbiy xizmatchilarning hozirgi zamon urushi xususiyatlarini bilishi;
- shaxsiy tarkibning yuqori darajadagi texnik, taktik, ijtimoiy siyosiy va ruhiy tayyorgarligiga erishishini ta'minlash;
- jangovar tayyorgarlikni kuchaytirish;
- o'qish sharoitini jangovar sharoitga yaqinlashtirish;
- askarlarni tez, shiddatli harakat qilishga, nishonni birinchi otishdayoq mo'ljalga olishga, birinchi hujumdayoq g'alaba qozonishga o'rgatish;
- askarlarni jismoniy, ruhiy va g'oyaviy chiniqtirish va hokazo.

Ta'lim oluvchilarning ongliligi va faolligi prinsipi.

Ta'lim oluvchilarning ongliligi va faolligi ularning o'z harbiy burchini chuqur anglab etishlari va shu asosda kasbiy mutaxassisligini puxta egallashlariga asoslanadi. Bunda shaxsiy tarkibning bilim olishga intilishini, bilish faolligini rivojlantirish, amaliy malaka va ko'nikmalarni egallashga qiziqishini oshirish muhim ahamiyatga egadir.

Mashg'ulotlar jarayonida shaxsiy tarkib faolligini oshirishga quyidagi didaktik omillar sabab bo'ladi:

1. Ta'lim jarayonida yuqori natijalarni egallash uchun ijodiy kurash muhitini yaratishning muhim sharti sifatida harbiy mehnatni ilmiy asosda tashkil etish.

2. Askarlarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish, aqliy va amaliy faoliyatining samarali usullarini egallashga ko'maklashish.

3. Berilayotgan o'quv materiali mazmunida doimo askar uchun yangilikning mavjud bo'lishi.

Ta'lim oluvchilarning ongliligi va faolligi prinsipi o'qituvchilardan askarlar o'rganayotgan o'quv materialining maqsadi va vazifalarini, ularning amaliy ahamiyatini chuqur tushunib etishlari va ongli ravishda egallashlari haqida doimo qayg'urib borishlarini talab qiladi. Bunda askarlarga turli hodisa, jarayonlarning mohiyatini tushuntiribgina qolmasdan, balki ular o'rtasidagi bog'liqlik va aloqadorlikni va ularning amaliy faoliyatda namoyon bo'lishini ham tushuntirish muhim ahamiyatga egadir.

Ta'lim oluvchilarning ongliligi va faolligi prinsipi quyidagi asosiy qoidalarga amal qilinishini taqozo etadi:

- mashg'ulotlar davomida hal qilinayotgan vazifalarning mohiyatini tushuntirish, o'rganilayotgan o'quv materialining va uning amaliy ahamiyatining ta'lim oluvchilar tomonidan tushunilishiga erishish;

- askarlar tomonidan o'rganilayotgan o'quv materialining chuqur o'rganilishiga, idrok qilinishiga erishish;

- mashg'ulotlarda va jangovar sharoitga yaqin mashqlarda ta'lim oluvchilar tomonidan vazifalarning mustaqil hal etilishiga erishish;

- tashabbus ko'rsatish, vazifaga ijodiy yondashish uchun sharoit yaratish;

- askarlarni o'z-o'zini nazorat qilish va o'z-o'ziga baho berishga o'rgatish;

- mashg'ulot va mashqlar davomida ta'lim oluvchilarni musataqil ravishda echimini topishga o'rgatish maqsadida ularning oldida muammoli vaziyatlarni yuzaga keltirish.

Ta'limda ko'rgazmalilik prinsipi.

Ta'limda ko'rgazmalilik prinsipi insonning atrof muhitni, hodisa va jarayonlarni sezgi organlari orqali idrok qilishiga asoslanadi va ta'lim jarayonida o'qituvchining so'zlari bilan jonli qabul qilishi o'rtasidagi aloqadorlikni ko'zda tutadi.

Shaxsiy tarkibga ta'lim berish jarayonida ko'rgazmalilik keng qo'llaniladi va turli sharoitlarda turlicha rol o'ynaydi. Masalan, yangi o'quv materialini o'rganish vaqtida ko'rgazmalilik vositalari sezgi va idrok manbai sifatida xizmat qiladi; materialni takrorlash vaqtida ilgari o'rganilganlarning xotirada namoyon bo'lishiga, bilimlarni kengaytirish va chuqurlashtirishga yordam beradi. Amaliy mashg'ulotlar davomida esa ko'rgazmalilik vositalari zarur ko'nikma va malakalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Har qaysi holda ham ular bilimlarni egallash jarayonini engillatadi, ta'limga nisbatan qiziqishni oshiradi.

Harbiy ta'lim jarayonida ko'rgazmalilikning quyidagi turlaridan keng foydalaniladi:

a) tabiiy ko'rgazmalilik:

- haqiqiy jangovar va o'quv qurollari (shu jumladan ularning ayrim qismlarining kesmalari);

- harbiy texnika (masalan, avtomobil, tank, BTR, BMP, ularning dvigateli, ba'zi bir mexanizm va qismlarining qirg'malari va boshqalar);

- o'quv maydonlari, tankodrom, poligon, u erdagi turli jihozlar va boshqalar;

- turli moslamalar (masalan, texnika vositalarini ta'mirlash ishlarini amalga oshirish uchun zarur stanok, uskunalari) va boshqalar;

b) tasviriy ko'rgazmalilik:

- hajmli ko'rgazmali qurollar: texnika ob'ektlarining modellari, maketlari, stendlar, sxemalar va boshqalar;

- ekranli vositalar: kino, videofilmlar, diapozitivlar, slaydlar, kompyuter yordamida tushiriladigan tasvirlar;

- grafik (chizma) ko'rgazmali qurollar: plakatlar, sxemalar, chizmalar, jadvallar, diagrammalar, kompyuter grafikasi va boshqalar;

v) ovozli ko'rgazma vositalari:

- magnitofon yozuvlari, radiopriyomniklardan foydalanish;

- ovoz immitatorlari va boshqalar;

g) amalda ko'rsatish:

- ta'lim beruvchi tomonidan ma'lum bir usul va harakatlarning shaxsan ko'rsatilishi;

- bo'linma, ekipaj, jangovar hisoblarning harakatini ko'rsatish va boshqalar.

Ta'limda tizimlilik, ketma-ketlik va izchillik prinsipi.

Tajribalar shuni ko'rsatadiki, bilim, ko'nikma va malakalar faqat ma'lum bir fan doirasida mukammal bo'lib qolmay, balki mutaxassislikdan kelib chiqqan holda barcha fanlar bilan yagona kompleks tashkil qilgan tarzda chuqur va izchil egallangan holdagina harbiy xizmatchi o'z kasbining mohir ustasi sifatida o'z xizmat vazifalarini bajara olishi mumkin.

Ta'limda tizimlilik, ketma-ketlik va izchillik prinsipi o'quv materialini aniq ketma-ketlik va mantiqiy tartib asosida, har bir o'quv fanini boshqa fanlar bilan bog'liq ravishda berishni, ta'lim oluvchilarning o'quv mehnati ustidan doimiy rahbarlik va g'amxo'rlik qilishni, butun ta'lim-tarbiya jarayonining aniq belgilangan tizim asosida olib borilishini ko'zda tutadi.

Bu prinsip talablariga muvofiq qo'shinlarning kasbiy, jangovar va ijtimoiy-siyosiy tayyorgarligi dasturlari va rejalari ishlab chiqiladi.

Ta'limda tizimlilik, ketma-ketlik va izchillik prinsipi harbiy mutaxassislarni tayyorlash jarayonida berilayotgan yangi o'quv materialining ilgari egallaganlariga tayanishini, ulardan kelib chiqishi, shu bilan birga ularni kengaytirishi va chuqurlashtirishini talab qiladi. Buning uchun mashg'ulot rahbari nafaqat o'tayotgan mavzusining mazmunini, balki keyingilarini ham yaxshi bilishi zarur va shu asosda bo'lajak mashg'ulotlarni rejalashtirib borishi va yangi bilimlar uchun zamin yaratib borishi lozim.

Ta'limda tizimlilik, ketma-ketlik va izchillik prinsipi quyidagi asosiy talablarga rioya qilishni ko'zda tutadi:

- o'quv materialini aniq ketma-ketlik va mantiqiy tartib asosida berish;
- ta'lim oluvchilarning o'quv mehnati ustidan doimiy rahbarlik va g'amxo'rlik qilish;
- jangovar va ijtimoiy-siyosiy tayyorgarlikni to'g'ri rejalashtirish;
- yangi o'quv materialining avvalgisiga tayanishi va hokazo.

Ta'limning tushunarligi prinsipi.

Ta'limning tushunarligi prinsipi ta'lim oluvchilar tomonidan bilim, ko'nikma va malakalarning ongli ravishda, mazmunini anglagan va ularning o'z xizmat faoliyatlari va hayoti davomida kerakligini tushungan holda egallanishini ko'zda tutadi.

Ta'limning tushunarligi prinsipini amalga tadbiiq etishda ta'lim beruvchi bir qator pedagogik qoidalarga rioya qilishi lozim. Bulardan asosiylari quyidagilar sanaladi:

- ta'lim oluvchilar tomonidan bilim, ko'nikma va malakalarning ongli ravishda egallanishiga va bunda ma'lum miqdorda aqliy va jismoniy zo'riqishga erishish;
- har bir askarning shaxsiy xususiyatlarini, aqliy va jismoniy imkoniyatlarini, tayyorgarlik darajasini hisobga olish;
- ma'lumdan noma'lumga, engildan og'irga, osondan qiyinga, oddiydan murakkabga qoidasiga amal qilish.

Bilim, ko'nikma va malakalarning puxtaligi prinsipi.

Hozirgi davrda fan va texnikaning taqqiyot darajasi, zamonaviy urushning xususiyatlari shaxsiy tarkibning bilimi, ko'nikmasi va malakalari puxta va chuqur bo'lishini taqozo qiladi. Biroq, bilim, ko'nikma va malakalarning puxtaligi didaktik jihatdan ham muhimdir. Askarning bilim, ko'nikma va malakalari qanchalik puxta, mustahkam bo'lsa, yangi o'quv materialini ham shunchalik ongli, chuqur va puxta egallaydi. Shuning uchun ham ta'lim jarayonida ta'lim beruvchi o'z bo'ysunuvchilarining o'quv dasturlarini o'z vaqtida va chuqur egallab borishlari haqida qayg'urishlari lozim.

Shaxsiy tarkibning bilim, ko'nikma va malakalarining puxtaligiga erishish uchun quyidagi asosiy shartlarning bajarilishi muhimdir:

- ta'lim oluvchilar tomonidan o'rganilayotgan o'quv materialining amaliy faoliyat uchun zarurligining tushunilishi;

- o'quv materialining uzoq vaqt esda saqlab qolinishini ta'minlash;

- avval o'rganilgan o'quv materialini doimiy takrorlab turish;

- o'rganilgan o'quv materialini amalda qo'llab turish;

- ta'lim oluvchilarning mustaqil mehnatini taqdirlash;

- tashabbus ko'rsatishlari uchun imkoniyat yaratish.

Ta'limda jamoa bo'lib va yakka tartibda yondashish prinsipi.

Harbiy faoliyat o'z xarakteriga ko'ra jamoaviy faoliyat hisoblanadi. Tinchlik davrida ham, urush sharoitida ham qo'yilgan vazifalarni bajarishda shaxsiy tarkib o'rtasida hamkorlik, hamjihatlik va o'zaro yordam talab qilinadi. Harbiy faoliyatning jamoa xarakteri ayniqsa, ekipajlar, hisoblarning jangovar vazifalarni bajarishi davomida shaxsiy tarkibning, shu bilan birga alohida olingan har bir askar harakatlarining aniqligi, o'zaro muvofiqligi, uyushganligida, har qanday sharoitda ham bir-biriga yordamga kelishga, zarur holda do'sti o'rniga uning vazifalarini bajarishga tayyorligida yaqqol namoyon bo'ladi.

Harbiy xizmatning jamoaviy xarakteri shaxsiy tarkibning fikri, irodasi, harakatlari va mas'uliyatining birligi bo'lib, tinchlik davrida va jang sharoitida harbiy jamoa oldiga qo'yilgan vazifalarning muvaffaqiyatli bajarilishining muhim sharti hisoblanadi. Shu bilan birga u ta'lim jarayoni muvaffaqiyatining muhim omili sanaladi.

Shaxsiy tarkib o'rtasida jamoa kayfiyatini rivojlantirishning asosi sifatida mashg'ulotlar va mashqlarda, jangovar navbatchilik, ichki va qorovul xizmatlarini bajarish davomida jamoa harakatlarini tashkil qilish muhimdir. Jamoa o'quv mehnatiga rahbarlik qilish davomida mashg'ulot rahbaridan jamoa psixologiyasini va kayfiyatini, umumiy va yakka fikrlarni, ehtiyojlarini bilish, ta'lim oluvchilarning umumiy bilish va amaliy faoliyatini faollashtirishni talab qiladi.

Mashg'ulotlar jarayonida ta'limda jamoa bo'lib va yakka tartibda yondashish prinsipini amalga oshirishning asosiy pedagogik qoidalari quyidagilardan iborat:

- mashg'ulotlar davomida jamoa harakatlarini tashkil qilish;

- savollarga javob topish, vazifa, muammolarni jamoa bo'lib hal qilish uchun ijodiy mehnat sharoitini yaratish;

- har bir askarni boshqa askar va jamoa fikrini tinglash va tushunishga o'rgatish;

- jamoa a'zolarining hamjihatlikda ishlashi va shu bilan birga har birining o'z imkoniyatlarini alohida namoyon qilishi uchun sharoit yaratish;

- ta'lim beruvchi tomonidan har bir askarning aqliy, ma'naviy va jismoniy imkoniyatlarini, ruhiy rivojlanish darajasini bilish.

Ta'lim prinsiplarining asosiy mazmuni ularning jangovar va ijtimoiy-siyosiy tayyorgarlik davomida amalga oshirish yo'lari shulardan iborat. Ko'rib o'tilgan har bir prinsip ta'lim jarayonining ma'lum bir tomonini namoyon qiladi. Biroq, ta'limning barcha bo'g'inlari o'zaro bog'liq yagona, yaxlit jarayon bo'lganligi tufayli, ta'lim prinsiplari o'zaro bog'liq bo'ladi, bir-birini to'ldirib boradi va hech qachon bir-birini inkor etmaydi. Shaxsiy tarkibni tinchlik davrida va jang sharoitida berilgan vazifalarni bajarishga tayyorlash ishini mavaffaqiyatli amalga oshirish uchun ofiser ta'lim prinsiplarining mazmunini va mohiyatini aniq tushunib etishi va o'z faoliyatida ular talablariga amal qilib borishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. F.B.Raximov. Harbiy psixologiya va pedagogika asoslari: Darslik. - Buxoro: «Umid» nashriyoti, 2021. - 435 b.
2. A.M.Uzoqov. Harbiy psixologiya va pedagogika asoslari: O'quv qo'llanma. - Buxoro: «Kamolot» nashriyoti, 2021. - 371 b.
3. Abduqodirov A.S., Ahmedov G'. Harbiy xizmat axloqi. Qo'llanma Sharq nashriyoti Toshkent 2007 y.
4. Nasriddinov Ch.R. «Harbiy psixologiya va pedagogika» nashriyoti, TDPU Toshkent 2008 y.
5. Satib-Aldiev A., Karimjonov A. «Harbiy pedagogika» nashriyoti, TDPU Toshkent 2005 y.
6. С.Чориев. Харбий психология. Ўқув кулланма. Тошкент. 2004 й.
7. M.Ochilova, N.Ochilova. Oliy maktab pedagogikasi. Qo'llanma Aloqachi nashriyoti Toshkent 2008 y.